

[0426] Een oorkonde uit 1500 betreffende Camstra-goederen

Soms worden, min of meer bij toeval, op plaatsen waar men ze niet vermoedt oorkonden aangetroffen, die voor de bestudering van de geschiedenis van een verafgelegen gebied van betekenis kunnen zijn. Zo bevindt zich op het ongeveer 15 km ten noordoosten van de Württembergse stad Ravensburg gelegen slot Wolfegg, dat eigendom is van en bewoond wordt door de vorstelijke familie Waldburg-Wolfegg, in het zogenaamde 'Senioratsarchiv' een verzegeling uit het jaar 1500, die betrekking heeft op Friesland. Deze oorkonde en de bijbehorende tekst in dorso luiden:

Lehenbrieff.

Herzog Albrechten zur Sachsen gegen Herr Wilhelm Truchsäsßen uff alle S(=F)eijkhe Kembra gegen dem hause Saxen verwürkhte haab unnd güeter. Anno 1500.

Wir Albrecht von gots gnaden Hertzog zu Sachssen Lanndgrafe in döringen und marggrafe zu Meyssen Römischer Kuniglicher maiestat und des heiligen Römischen Reichs Ewiger gubernator in frießlannd Bekennen hiemit für unns unnsere Erben und Nachkomen. Als feyke kemstra etlich Mißhandlung zu vergessen seiner Eide und Phlicht gegen unns und dem hochgebornen fürsten unnsere lieben son herrn Heinrichen Herzogen zu Sachssen landgrafen in döringen und marggrafen zu Meyssen geübet deßhalben Er sein leib habe und gut verbört hat Und unns heimgefallen sein. Dieweil Nu soliche sein tat offenbar iß und clar am tag ligt. Derhalben es keiner weittern oder fürtt beweissung, oder Rechtfertigung bedarff. Haben wir sein gut als confiscirt und verfallen erkennen. Wann aber unnsere hoffdiener und lieber getreuer Er. Wilhalm Trücksass von Walpurg unns und dem hochgebornen fürstem unnsere lieben Sonn Herrn Heinrichen Hertzogen zu Sachssen ./ Lanngzeit getreulich und woll gedient hat und hiefüro voll tun khan sol und mag. Haben wir angesehen die selben sein vleissig dienst und Ime auß sonderen gnaden die selben güter mit seiner behausung Dorffern Ackern Wayden gehalten Windth wassern Vischereyen, mülen müldiensten mit allen Zinsen Renndten güettern Nutzungen mit gericht und sonst allen Iren Zu und Eingehörungen wie die gelegen und genant werden ganntz nichts außgeschlossen geliehen haben. Leyhen Ime die auch hiemit in Crafft diss briefs In Namen und wegen der Römischen kuniglichen maiestat und des heiligen Römischen Reichs. Also das Er hiefüro soliche güter gebrauchen soll als lehengutter gewonhait und Recht ist. Er soll auch soliche güter so oft und dickhe Sy zu fall komen Rechte volg tun. Unnd davon dienen als sich von solichen lehengüettern gehort. Doch behalten wir unns hierinne bevor all appellation Axcisen Pachten Zölln so unnsere gemeyne land geben. Darauf Er unns auch gewonndlich lehenspflicht Eyde und gelübde getan hat unns unnsere Erben und Nachkomen Nutz und frommen zu schaffen und schaden getreulich zu bewaren und furkomen und seine güter zu erdienen und alles das tun soll und wöll das ein getreu lehensmann seinen gerechten Lehennsherrn zu tun schuldig ist. Alles gerechtlich und ungewerlich. Des zu worer Urkhundt haben wir unnsere fürstlich Innsigel an diesen brieff tun henncken. Getan zu Leowarden auf den zwanzigsten des monats July nach Christi unnsere lieben Herrn geburd Tausent und funffhundert Jare.

De oorkonde is voorzien van een volkomen gaaf, afhangend zegel in rode was van Albrecht van Saksen.

Om een goed begrip van de inhoud van dit charter te krijgen is het van belang te weten wie de genoemde hoofdpersonen zijn geweest en wat de achtergrond was, waartegen zich een en ander heeft afgespeeld.

Toen keizer Maximiliaan in 1498 Hertog Albrecht van Saksen met Friesland beleende om op deze wijze aan zijn financiële verplichtingen tegenover deze, zijn opperbevelhebber, die hem grote bedragen aan soldij voorgeschoten had, te voldoen, werd het aan Albrecht overgelaten hoe hij het land zou besturen en op welke wijze hij zou trachten zijn geld terug te krijgen. Het ligt voor de hand, dat Albrecht hiertoe een uitgebreide staf van krijgslieden en ambtenaren uit Duitsland meebracht.

Eén van deze mannen was *W i l h e l m T r u c h s e ß v o n W a l d b u r g*, een nog jong Zuidduits edelman, wiens stamslot de Waldburg ongeveer 10 km ten zuidwesten van het reeds eerder genoemde Wolfegg ligt. Wilhelm, die van 1469 tot 1557 heeft geleefd, kwam in de zomer van 1498 tijdens onderhandelingen te Freiburg in contact met Albrecht van Saksen en trad nog hetzelfde jaar in diens dienst; kort daarop werd hij naar Friesland gezonden. Wanneer Albrecht in bovenstaande oorkonde zegt, dat Wilhelm hem 'Lanng zeit getreulich und woll gedient hat', is dit enigszins overdreven, het kunnen hooguit twee jaren geweest zijn.

In Friesland bracht Wilhelm, die een uiterst bekwaam staatsman was, zoals hij later onder andere in de functies van stadhouder van Württemberg, gezant van Ferdinand van Oostenrijk en raadsheer van keizer Karel V bewees, het al spoedig tot president van de zeskoppige regeringsraad, een functie, die met die van stadhouder te vergelijken is. Door de plotselinge dood van zijn vader Johannes der Aeltere op 26 december 1504 en het overlijden van zijn oudste broer Jacob op 11 februari 1505 was Wilhelm in het laatstgenoemde jaar genoodzaakt ontslag uit de Saksische dienst te nemen en naar de onbeheerde familiebezittingen in Zuid-Duitsland terug te keren. De Hertog van Saksen, die hem met lede ogen zag vertrekken, benoemde hem tot zijn raadsheer. Wilhelm leefde gedurende zijn Friese tijd samen met Sybilla Wuytza van Menaldum bij wie hij twee kinderen kreeg (zie *Genealogysk Jierboekje* 1969, bl. 63 e.v.). Later huwde hij met zijn nicht Sybilla, dochter van Andreas von Sonnenberg, senior van de Sonnenbergse tak van het huis Waldburg. Hiervoor moest vanwege de familierelatie dispensatie verleend worden door de Paus. Dat een huwelijk met de Friese Sybilla nooit tot stand is gekomen, zou zijn oorzaak kunnen hebben in het feit dat Andreas geen mannelijke nakomelingen had en dat, na zijn dood, zijn bezittingen in vreemde handen zouden kunnen overgaan. Om dit te voorkomen, om dus de Waldburg-Sonnenbergse eigendommen bijeen te houden zou Wilhelm zijn nicht getrouwd kunnen

hebben. Waarschijnlijk om dezelfde reden huwde Wilhelms neef Georg Truchsess von Waldburg (Bauernjörg) Apollonia, het enige kind van Andreas' broer Johannes von Sonnenberg. De derde broer, Otto von Sonnenberg genaamd, was bisschop van Konstanz; verder waren er, naast een jong overleden broer Everhard, alleen maar zusters.

Feycke Camstra († 1517) stamde uit het bekende Schieringer geslacht van die naam, waarvan de stamvader volgens het *Stamboek van den Frieschen Adel* Wigle Camstra was. Diens zoon Pieter Camstra huwde Syts Lousma; zij waren de ouders van Rienck Camstra (in 1444 en 1453 grietman van Leeuwarderadeel) die in 1461 het leven verloor bij het beleg van de stins van Joucke Galama te Akmarijp. Bovengenoemde Feycke was een van de zoons van deze Rienck en diens tweede vrouw Tieth Keimpesdr. Unia. Feycke Camstra was, evenals zijn vader grietman van Leeuwarderadeel (1495). Hij was gehuwd met Syts Foppesdr. Sjaerdema, een telg uit het bekende hoofdelingengeslacht uit Franeker.

We treffen Feycke Camstra het eerst aan in de *Oudfr. Oorkonden* (uitgave P. Sipma) als hij op 26 februari 1477 land koopt van zijn broer Eeda Renickis zn. Kaemstera. Deze broer komt in het bovengenoemde *Stamboek* niet voor. Hier (en ook in andere publicaties, bijvoorbeeld de *Encyclopedie van Friesland* bl. 229) worden als zoons van Rienck Camstra alleen genoemd Wigle, Sytze, Feycke en Peter. Mogelijk was Eeda een zoon uit het eerste huwelijk van Rienck Camstra (met Syts Aytta?). We vinden Feycke daarna regelmatig terug in de *Oudfriesche Oorkonden*, het betreft meestal koop, verkoop en ruil van land of renten uit goederen: 1481, 1482, 1484, 1486 (scheiding van bezittingen met zijn broer Pieter, waarbij hij o.a. 'Kampstra staten tho Wirdum' toegewezen krijgt), 1487, 1488, 1490, 1491, 1495 en merkwaardigerwijs 10 oktober 1501, wanneer hij en zijn vrouw Syth renten op de Werp te Wirdum kopen van Reenick Wynarichzn. en diens vrouw Fokel, merkwaardig omdat hij een jaar tevoren 'sein leib habe und gut verbört hat!' Vervolgens zijn er weer verzegelingen van 1504, 1506, 1509, 1510 en 1511. Feycke Camstra behoorde ook tot de ondertekenaars van de 'Reversael-brief' van 9 juli 1504, waarover later meer.

De vraag rijst hoe het mogelijk is, dat Feycke Camstra, wiens 'bestrafing' in juli 1500 er niet om loog, vrijwel niet van het Friese toneel verdween. Is zijn geval een uitzondering of zijn er meer van dergelijke voorbeelden aan te wijzen? Om deze vraag te kunnen beantwoorden gaan we terug naar de zomer van 1499, toen de meeste Friese edelen, die de onderlinge twisten beu waren en naar een sterk gezag verlangden, hertog Albrecht van Saksen huldigden als gubernator en erfpotestaat van Friesland. Ongetwijfeld zal de Schieringer Feycke Camstra zich onder hen bevonden hebben, het waren immers vooral de Schieringers geweest, die de Saksische partij gekozen hadden. Albrecht bleef tot het najaar in Friesland en ging daarna terug

naar Saksen. Zijn zoon hertog Heinrich bleef als stadhouder in Franeker achter. Deze bleek echter totaal ongeschikt voor zijn taak. Hij lag al spoedig met de Friese adel en geestelijkheid overhoop, zijn landsknechten roofden het land af en toen tenslotte ongewoon zware belastingen gevorderd werden, barstte de bom. De Friezen kwamen in opstand en op 12 mei 1500 begon de belegering van Franeker, de residentie van hertog Heinrich, door een grote macht, men spreekt van 16000 man, onder leiding van Sjoerd Aylva. Hertog Albrecht kwam zijn zoon echter snel te hulp. Met een leger trok hij vanuit Saksen via Oostfriesland naar Franeker. De Friezen trachtten hem nog in de buurt van de Fries-Groninger grens bij Bomsterzyl tegen te houden maar hadden geen succes; op 16 juli werd Franeker ontzet. De wraak van de Saksers was verschrikkelijk. Heinrich wilde heel Friesland te vuur en te zwaard verwoesten maar werd hierin al spoedig door zijn meer gematigde vader gehinderd.

Zonder twijfel zal Feycke Camstra tot de 'opstandelingen' behoord hebben: hij werd immers op 20 juli, vier dagen nadat de Friezen voor Franeker verslagen waren, zonder vorm van proces, wegens 'etlich Mißhanndlung' en eedbreuk van 'leib habe und gut' vervallen verklaard. Hij zal zich door te vluchten hebben weten te redden. "t Liep al ten Lande uyt/ Edel/ On-edel/ Ryck/ Arm/ Priesters/ Monicken ende Nonnen: nae Hollandt/ 't Sticht van Utrecht/ Groeninghen/ daer een yeder best meende t'onthouden." schrijft Chr. Schotanus in zijn *Geschiedenissen ... van Friesland* (1658) Na een paar weken keerden de 'huysluyden' naar Friesland terug en werden, nadat ze verschillende vernederingen hadden ondergaan en zware boetes hadden betaald, weer in genade aangenomen. Adel en geestelijkheid moesten persoonlijk tot een 'zoen' trachten te komen. Bij Feycke Camstra schijnt dit, zoals we reeds zagen vrij spoedig gelukt te zijn. Hij heeft zeker geen leidende rol in het verzet gespeeld; nergens vinden we zijn naam vermeld. Bij andere 'rebellens' heeft deze procedure echter langer geduurd. In de *Kronijk van Friesland* van Worp van Thabor worden hier en daar personen genoemd, die als aanvoerders van de 'rebelly' beschouwd kunnen worden. Op blz. 10 van het vijfde boek treffen we de namen aan van 'heerscappen', die met anderen, op 29 april 1500, in Oldeklooster tegen de Saksers conspireerden, namelijk de reeds hierboven genoemde Sjoerd Aylva 'dye ouerste om dat oerloch tegen den hartoch to voeren van den Vriesen worde gecoren' en verder Tyerck Walta toe Tzerckwert, Douwo Hiddama toe Pingium en Doytze Bonga. Op blz. 21 zien we welke edelen het leger van hertog Albrecht bij Bomsterzyl trachtten tegen te houden, het waren 'Aesgoe toe Mantgum, Aucke Kempo z. Vnya toe Wirdum, Walttye Harinxma toe Sloeten, Botto Sterckenburch ende Worp Tyaerda oppergeest, syn brueder Tete Feddrichz. Gerbrant Mockama'. Ook elders in deze kroniek staan namen van hoofdelingen, die omstreeks 1500 in de strijd tegen het Saksische bewind een belangrijke rol gespeeld hebben. Om enkele te noemen: Tyaerdt

Mockama, Tzalling Liuwe z. Jellinga (bl. 31), Edo Jongema, Edo Douwoz Gerbranda, Douwo Galez, Jw Roerda, Jan Roerda, Rienck Kamstra, Siuerd Wybez, Ritske Jukema, Sasker Heringa, Wlcko Ygoz (blz. 34) enz. Van deze personen is in de eerste jaren na 1500 weinig te vinden. Ze leefden als ballingen 'buyttens lande' omdat, zoals Worp van Thabors' kroniek vermeldt: 'sommige heerschappen gueden vergeuen waeren, datse met groet gelt mosten weer coepen'. Eerst omstreeks 1504 zien we de namen van de meesten van hen in oorkonden en andere stukken, Friesland betreffend, weerkeren. Zij behoorden voor het grootste deel tot de ruim 160 ondertekenaars van de zogenaamde Reversaelbrief van 9 juli 1504, waarbij de Friese edelen, als antwoord op de 'brief' die hertog Georg hun gegeven had, beter bekend als 'Saksische ordonnantie', hun instemming en trouw betuigden.

Dat Feycke Camstra, in tegenstelling met vele anderen, zijn bezittingen zo snel terug kreeg heeft hij wellicht aan zijn geringere activiteit tijdens de opstand te danken maar het lijkt ons niet onwaarschijnlijk, dat dit mede zijn oorzaak vond in het feit, dat hij het relatieve 'geluk' had, dat zijn verbeurd verklaarde eigendommen door hertog Albrecht juist aan graaf Wilhelm Truchsess von Waldburg in leen gegeven waren. Deze namelijk was een vermogend man. Het huis Waldburg had vele, uitgestrekte bezittingen in Württemberg, Beieren en het Oostenrijkse Vorarlberg. Wilhelm was derhalve niet aangewezen op de inkomsten die uit zijn ambten in Friesland voortvloeiden; integendeel, hij schoot de Saksers herhaalde malen geld voor, voor achterstallige soldij, voor de aankoop van paarden en dergelijke. Ook schijnt zijn tractement niet geregeld uitbetaald te zijn. Jaren later, o.a. in 1512 en zelfs in 1539, maande hij de hertog tot betaling van deze bedragen. Daarbij was hij een wijs, humaan en godvruchtig man, die, dat bewees hij ook elders, een mild oordeel bezat en steeds voor de armen op de bres stond. Hij was zoals reeds gezegd een uitstekend diplomaat, een vertrouwd raadsman en een zeer bekwaam onderhandelaar; de laatstgenoemde eigenschap kwam o.a. tot uiting bij de onderhandelingen met de stad Groningen te Aduard in 1501, tijdens zijn missie als Saksisch gezant (samen met Mr. Bucko van Aytta) naar koning Hendrik VII van Engeland in de zomer van 1504, welke onderhandelingen een vriendschapspact tussen Saksen en Engeland opleverden en bij talloze geschillen in Zuid Duitsland waarvoor hij, als bemiddelaar uitgenodigd, steeds een oplossing vond.

Het komt ons voor dat Wilhelm Truchsess von Waldburg (door Schotanus een zeer voortreffelijk man genoemd), nadat hertog Albrecht in september 1500 was overleden en diens zoon Heinrich kort daarop voorgoed naar Saksen was vertrokken, veel heeft bijgedragen tot herstel van de wonden, die door de gebeurtenissen in het jaar 1500 waren geslagen. Hijzelf zal door een tegemoetkomende houding tegenover Feycke Camstra een goed voorbeeld hebben willen geven.

Het was niet zonder reden dat Heinrichs broer en opvolger hertog Georg hem tot voorzitter van de 1504 ingestelde regeringsraad benoemde. Tekenend voor hem is dat hij zich eenvoudig, als de anderen, 'regent' noemde en ook zijn brieven e.d. zo ondertekende.

Het is Friesland zeker ten goede gekomen, dat er tussen hertog Georg en Wilhelm een goede, bijna vriendschappelijke verhouding bestond, hetgeen niet te verwonderen valt, als we lezen wat Worp van Thabor over Georg schrijft (vijfde boek, bl. 54): 'Dese Hartoch Georgen, was een wys, geleerd verstandelijk man ende Godfruchtich, schoene van Lichaem ende hoegh van bloede, ende had al an hem, dat enen eedelen ende gueden prince toebehoorde', eigenschappen dus welke met die van zijn 'regent' Wilhelm overeenkwamen.

Voor Friesland is het onder de gegeven omstandigheden stellig een verlies geweest, dat Wilhelm Truchsess von Waldburg, door familieomstandigheden gedwongen, zijn regeringstaak daar heeft moeten beëindigen.

Haren (Gr.)

G.W. Nanninga